

mi la pus fera / domna que mai auzíssets dir; / --- / com era gint afasonada: / --- / l'un ull semblava fos gra d'all / --- / qui demostrava que ploràs; / l'altre movia gran solaç, / --- / però no us pensets que fos gaire, / sencera ne forts, de son cors: / que un gep portava sobre l dors, / e puis, qu'era lejament *ranca*. / car del taló se dava en l'anca / de l'una part, quan se movia, / e com avant anar volia / tornava dos passos atrás / ---» (*Fortuna e Prud*, v. 355, *NCL* x, 70, 4) En un poema d'Ausiàs fa pensar a SGuarner (*Rev Val d Fil* vi, 15) que potser el gran líric filosòfic, de vella saba nacional, refà un apotegma del poble. «negre forment no dóna blanca pasta, / ne l'ase *ranc* és animal corrent», vi, 6d ('si voleu córrer preneu-ne un altre ..') Ja l'usà Cerverí en un poema de c. 1260-70, on l'assegura la rima: «Déu --- volc c'om leu e que ls oylls obr' e tanc, / de *ranc* féu ome dreit, e l dreit, *ranc*» (52/74 22).

«Un ronsí --- lo qual és vell e *ranch*, del qual no se'n fa nenguna fahena» en un doc. ross. de 1420 (R 169), *InuLC*, i en el *Llibre de Fra Bernat de Fc* de la Via (*DAG*): «Frare Bernat anec donar gran colp d'un banc, / sí que d'una cama fonc *ranc*». *AlcM* dóna, com a prons populars, *řánĕ* i *řánĕko* val., *řánĕko* tort, i *řánĕ* cat or., de fet, el que s'hi sent és *řánĕku*, i no hi recordo altra cosa (cf *cego*, *calbo* etc.); no sols allí «mas del *Ranco*», les Coves de Vinromà (1961), maestr *ranclo*, men *rèngo* (Moll, *AORBB* III, 53) Lliteràriament es refereix *ranc* Sembla estar antiquat a Mall: almenys el *DFgra* el posa entre els mots d'Ausiàs que ja no s'hi usen, en lloc de «coços, cojo» (p 623)

Més abundosa que la de *ranc* raja a l'E Mitjana la transmissió d'importants derivats En particular *rancallós* Un «Paschale *ranchalós*», que posseïx unes cases, *domos*, en un doc de 1169 del *Cart*. de St. Cugat (III, 232) «De catiu, cativa, cavall, roci --- o tot altre bestiar --- vici apparent és. geperut d'enant o de tras, senyal de nafres, orbetat, *rancaylós*, lagaynós, erniós ---», *CostTort* (Ol, 380), «un fill que havien *rancaylós*, e que no havia mas un uyll», Lull (*Merav*, *NCL* III, 154); «dos homes paubres' un séc, e autre *ranquelós*», *VidesR*, 67r2 (n. 38). També Cerverí (cap a 1280) «dels autius no chalenz, / qu'ergoyll fay mutz e cercs e dolorós, / qu'enaxí van com s'erón *rancayllós*, / coltort, capdreit, ab màs e braz volvens» (50/70 27)

En els segles XIV i XV «Hom castrat, segons diu Rasín, és cóbeu, foll e presumtuós; aquells que són *rancallosos*, tots són comunament hirosos, malenconiosos e ab malícia ---», Eiximenis (*Terç*, *NCL* II, 13 19); «a 'N Guillem Piquer de València, *rancallós*, qui porta llibres a vendre», document ross de 1388 (*InuLC*), «fort leigs cavalls e malvats e mal-anans, et trotans malament e --- *ranquallosos*» traduïnt «claudicantibus pedibus incedentes» en la versió del *De Amore* d'Andreu el Capellà (p 51) En la curiosa novel·la d'ultratomba, *Lo Cavaller Tuglat*, de c la fi del S XIV, hi ha també *rancallós* (p. 93) aplicat a un home que ranqueja, i, en un altre passatge, *ranquejant* (88). Encara

cinc o sis més del S. XV o fi del XIV n'apleguen el *DAG* i *AlcM*

En alguns d'aquests mateixos textos apareixen *rancall* i *rancallar* en part amb matisos de sentit, sovint ben poc diferent, algun cop igual i algun altre no tant. «Aquel qui luytà ab Jacob, e Aquel, tocan la cuxa de Jacob, féu-lo *rancaylars*», *CostTort*. (Ol., 474). «Un cavall fort leig e magre e *renchallant* de tots los quatre peus» (= «tribus pedibus claudicantem»), Andreu el Capellà (*De Amore*, p. 51); «sentint la dolor levà ls peus en alt, e comensà a *rancallar*», *Decam* VIII, § 3, 449.4 (trad. inexacta de «comencià a sofriare»).

Rancall en Jaume Roig, sembla aplicar-se més aviat a un toro mal castrat que no a una bèstia que patís de defecte en les anques o en l'extremitat: «lo carnicer, / qu'és neghent, / qui va sovent / al bestiar / per bous triar / --- / e confiant / --- / pert-ne la por: / a la fi 'n mor: / toro u *rancall* / lo s met davall»: JRoig (*Spill*, 6571); a penes cal dir que s'hi erra Griera traduïnt «toro jove», però *AlcM* també en entendre 'rancallós'.

Aquesta freqüència d'uns derivats, de formació sufixal ni difícil, ni gens òbvia, i de sentit ja variant, aconsellen mantenir certes reserves davant l'etimologia germànica generalment admesa; i que de fet deu ser la bona, per més que s'hi hagin reconegut altres dificultats En tot cas, no n'hi ha sobre la germanor amb mots de les llengües més afins a la nostra Car *ranc*, amb igual sentit, és ja frequent des dels trobadors més clàssics, de c. 1200: «no m defendria ad un manc / --- clop ni *ranc* / ---» en G. de Bornelh, «--- sotils flancs / de las ancas non fon gens *rancs*, / anc las ac grossas e cairadas», *Flamenca*; així com en Sordel i molts altres (*PSW* VII, 22, Rayn. v, 39). De l'it. *ranco*, encara que hom no hagi curat gaire de donar-ne testimonis antics (S. XVII, i algun d'antic *rancare*) això s'ha compensat posant de relleu que és popular en els dialectes de tot el país; en castellà, i dialectes gallego-portuguesos, el mot ha alterat quasi pertot la seva vocal tònica — i en part la -c—, convertint-se en *RENCO* (o *rengo*). però allà el mot és també genuí i ja clàssic, i aqueixa alteració (per influència de *DERRENGAR* *DIS-REN-ICARE*, derivat de *REN* 'ronyó') fou explicada i detallada de sobres en el *DCEC/DECH*. Hi remetem, car fóra sobrer d'insistir-hi.

Com ja indicaren Diez (*Wb.*, 263) i M-Lübke (*REW* 7044), ha de ser un germanisme, emparentat amb l'a.-al. ant. *wrenken* 'torçar' i les restants formes, ja indicades, així com l'ags. *wrenc* 'torçada', 'astúcia' (angl. *wrench*), a.-al. mj. *ranc* m. 'moviment, escapada, bruscos', al. *ranke*, *ránke* 'astúcies'. Pel que se sap sembla ser mot limitat al germ. occidental, però amb vella parentela (sànskrit, grec etc., veg. Kluge), per tant no és gaire audaç admetre'n l'existència en gòtic, on bé hi pogué haver ja un adjectiu **WRANKS* 'torçat', i potser ja en el sentit romànic. Com observa acertadament Gamillscheg (*R Germ* I, 228, 273, 370), l'àrea del mot, estrany al francès i ben arrelat a tota Itàlia, no ens porta a admetre un origen fràncic sinó gòtic.

Netament diferent i homònim és l'oc. antic *ranc* [c. 1200, R. d'Aurenga etc.] o *renc* 'roca', cf. *ARom*